

3. Lalak, N.V., Vasylynka, M.I., Pet'ovka, A.V., 2019. Filosofiya O.V. Dukhnovycha u konteksti suchasnykh vykhovnykh tendentsiy [O.V. Dukhnovych philosophy in the context of current educational trends]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and Psychology*, 1(9), pp. 132-135.
4. Kachkan, V.A. 1998. *Ukrainske narodoznavstvo v imenakh [Ukrainian Ethnic Studies in Names]*. Kiev.
5. Hryshchenko, M.S., ed. 1999. *Istoriya pedahohiky [History of Pedagogy]*. Kiev.
6. Pavlyuk, S.P., ed. 1997. *Ukrayins'ke narodoznavstvo [Ukrainian Ethnology]*. Lviv.
7. Lelekach, N., Harayda, Y., 1943. Byblyohrafiya podkarpatskoy rus'koy lyteratury [Bibliography of Subcarpathian Russian literature]. *Zorya-Gajnal*, 1-4, pp. 515-524.
8. Lisovyy, P.M., 1971. Do pytannya pro pochatok zhumalistyky na Zakarpats'kyy Ukrayini [To the question of the beginning of journalism in Transcarpathian Ukraine]. *Ukrainian Literary Studies*, 12, pp. 22-26.
9. Lisovyy, P.M., 1971. Persha zakarpats'ka hazeta [«Uchytel'»] [The first Transcarpathian newspaper [Uchytel]. *Ukrainian Literary Studies*, 12, pp. 22-26.
10. Matsyn's'kyi, I., 1969. 20 lit ukrayins'koyi vydavnychoyi spravy na skhodi respubliky [20 Years of Ukrainian Publishing in the East of the Republic]. *Duklia*, 3, pp. 1-11.
11. Mykytas', V.L. 1964. *Davni knyhy Zakarpats'koho derzhavnoho muzeyu [The ancient books of the Transcarpathian State Museum]*. Lviv.
12. Mykytas', V.L. 1965. Tvorchist' O.Dukhnovycha v otsyntsi doradyans'koho literaturoznavstva [O. Dukhnovych's creativity in the assessment of pre-Soviet literary studies]. In: M. Rychalko, ed. *Oleksandr Dukhnovych*. Prushev. pp. 93-114.
13. Mishchenko, N.P., 1970. Ukrayins'ka radyans'ka istoriografiya pro rozvytok promyslovosti i robitnychoho klasu Zakarpattya za roky radyans'koyi vlady [Ukrainian Soviet historiography on the development of the industry and the working class of Transcarpathia during the years of Soviet rule]. In: *Great October and the flowering of the united Transcarpathia*. Uzhgorod: UzhNU. Pp. 339-347.
14. Pazhur, O. 1972. *Bibliografiya pro doslidzhennya ukrayins'kykh hovoriv skhidnoyi Slovachchyny [Bibliography on the Study of Ukrainian Speeches in Eastern Slovakia]*. Prushev.
15. Pal'ok, V.V., 1973. Deyaki pytannya istoriyi Zakarpattya z naydavnishykh chasiv do kintsya XVIII st. v ukrayins'kyy radyans'kyy istoriografiyi [Some issues of the history of Transcarpathia from ancient times to the end of XVIII century. in Ukrainian Soviet historiography]. In: I.M. Hrachak, ed. *Culture and life of the Ukrainian Carpathians*. Uzhhorod. pp. 105-112.
16. Studyn's'kyi, K., 1994. Oleksandr Dukhnovych i Halychyna [Oleksandr Dukhnovych. and Galicia]. *Society Scientific Collection «Prosvita»*, p.35.
17. Mahochi, P.R. 1994. *Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848-1948) [Formation of national consciousness: Subcarpathian Rus (1848-1948)]*. Uzhhorod.
18. Chuma, A., Bondar, A. 1967. *Ukrayins'ka shkola na Zakarpatti ta Skhidniy Slovachchyni [Ukrainian School in Transcarpathia and Eastern Slovakia]*. Prushev.
19. Sochka-Borzhavyn, V. 1995. *Budyteli pidkarpats'kykh rusynov [Builders of the Carpathian Rusyns]*. Uzhhorod.
20. Naumenko, F., 1962. Do pytannya pro suspil'no-pedahohichni pohlyady O. Dukhnovycha [On the question of social and pedagogical views of O. Dukhnovych]. *Bulletin of Lviv National University. I. Franko. Social Sciences Series*, 1, p. 121.

В статье рассматривается многогранная деятельность А. Духновича как ученого, просветителя, философа, общественно-политического деятеля на ниве развития образования, науки и культуры, защиты интересов народа. Его произведения были своеобразным откровением в духовной атмосфере денационализаторских австрийских властей середины XIX в. в тогдашней Подкарпатской Руси. Авторами проанализированы философские аспекты творчества А. Духновича, которые способствовали воспитанию интеллигенции, поднимали национальное самосознание закарпатских русинов-украинцев. Выяснено, что философско-педагогическое наследие будителя является неисчерпаемым источником знаний для становления мировоззрения и патриотического воспитания в контексте инновационных тенденций современности.

Ключевые слова: философия, мировоззрение, педагогика, просветитель, интеллигенция, самосознание, единство, наследие, воспитание.

The article deals with the multifaceted activity of O.V. Dukhnovich (1803-1865) as a scientist, educator, philosopher, social and political figure in the sphere of development of education, science and culture, protection of national interests of the people, that were a kind of revelation in the suffocating atmosphere of denationalist politicians in the middle of 19th century, in the Subcarpathian Rus of that period. The purpose of the article is the analysis of philosophical aspect of O.V. Dukhnovych's works, who brought up the intelligentsia, raised the national consciousness of Transcarpathian Rusyn-Ukrainians, cherished the idea of Slavic unity. The methodology of the research is to show philosophical and pedagogical orientations in O. Dukhnovych's work in order to improve the natural abilities of young people in accordance with the evolution of society. O. Dukhnovych's philosophical and pedagogical heritage is an inexhaustible source of knowledge for the formation of world outlook and patriotic education in the context of today's innovative tendencies. Ethnological activity of O. Dukhnovych appeared in several directions. The object of poetic interest were commonly God and people, philosophical elements of existentialism have also appeared. There are also many patriotic songs, fables, elegies by O.Dukhnovych. He cooperated with scientists and state leaders not only of Transcarpathia but also of the Slavik world; regions of Central, Southern and Eastern Europe, he has been greatly influenced by leading idea of Russia and Ukraine.

Key words: philosophy, world outlook, pedagogy, enlightener, self-awareness, intelligentsia, unity, heritage, education

УДК 378.48 (595)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-20-23

Машіка Ганна Василівна,
доктор географічних наук, доцент,
Лужанська Тетяна Юрійвна,
кандидат географічних наук, доцент,
Маслиган Олена Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м Мукачєво

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано підвищення рівня фундаментальності географічної науки. Актуалізувалася потреба у підготовці фахівців з географії, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми. Метою дослідження є формування цілісного підходу до питань підготовки конкурентоспроможних на ринку праці фахівців з географії. Для отримання результатів дослідження використано такі методи: історичний, системно-структурний, синергетичний, аналітичний, проблемно-пошуковий. Практична значимість полягає в обґрунтуванні нових підходів до компетентісного навчання. Подальшого дослідження потребують питання визначення ширшого кола компетенцій географів для потреб регіонального розвитку.

Ключові слова: географічна освіта, глобалізація, регіональна стратегія розвитку, професійна підготовка з географії, освітня програма з географії, програмні результати навчання, ключові компетенції, компетентісний підхід, синергетичний ефект, концептуальна цілісність.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток географічної науки вимагає пошуку нових форм та методів навчання. На сьогодні використовуючи світовий та європейський досвід, важливим завданням є підвищення рівня фундаментальності географічної науки, з тим, щоб привернути увагу науковців до досліджень у сфері подальшого розвитку її теоретичних основ, перспектив зростання ролі географії у розв'язанні проблем просторового та ландшафтного розвитку території, геопланування, моделювання території у відповідності з науковими географічними уявленнями про її гармонійний і ефективний розвиток. Даний напрямок трансформації географічної науки буде все більше утверджувати єдність різних гілок географічних знань через зростання єдності фізико- і економіко географічних об'єктів на територіях різного таксономічного рангу. Змінюється географічна наука: процеси її економізації, соціологізації, екологізації, політизації, культурологізації призвели до появи і становлення нових напрямів, які охоплюють раніше не досліджувані проблеми. Тому перед географічною освітою постають питання набуття фахівцями-географами компетентностей, що надасть можливість справлятися їм з різними ситуаціями, багато з яких неможливо передбачити.

Актуальною постає проблема професійної компетентності фахівців у сфері географії. Метою вищої освіти стають не просто знання й уміння, а певні якості особистості, формування ключових компетенцій, які готують студентів до подальшої професійної діяльності, оволодіння професійною майстерністю. Нині при компетентісному підході до навчання слід враховувати запити практиків й вивчати не лише різні галузі промисловості, але й малий бізнес, соціальне підприємництво, гендерні проблеми тощо. Потрібний розумний баланс сучасної і традиційної географічної тематики, що дозволить зберегти самобутність географічної науки, не дасть можливості їй розчинитися у регіоналізмі. У географічних дослідженнях потрібно: – зосередити зусилля на стратегії розвитку регіонів, територіальному плануванні щодо механізмів реалізації принципів збалансованого розвитку; – посилити напрацювання наукових географічних шкіл для формування інноваційно-орієнтованої економіки; – здійснювати стратегічний аналіз стану навколишнього середовища.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Важливим у вищій школі є сучасне розуміння понять «теорія» як узагальненого конкретного знання про об'єкт дійсності і «методологія», що забезпечує отримання знання географічної науки і освіти. Теоретичні і методологічні засади сучасної географії розкрито у працях українських вчених-географів, а саме: К. Воблого, В. Кубійовича, Я. Олійника, М. Пістуна, С. Рудницького, А. Синявського О. Топчієва, П. Тутковського, О. Шаблія та інших. Вагомий внесок у теорію дослідження регіональних ринків зробили

українські вчені В. Беседін, М. Долішній, О. Любіцева, Л. Мазнік, О. Невелєв, В. Пила, А. Сидорова, О. Чмир, І. Школа, Е. Щепанський та інші. Різноманітним дослідженням у сфері міжнародної логістики присвячені праці С. Бєлих, Н. Васильєвої, Т. Косаревої, Я. Олійника, І. Смирнова, та інших.

Відбуваються трансформаційні процеси географічної науки у контексті формування гуманістичної парадигми. В основі вивчення природи, механізмів прояву і змісту синергетичних ефектів лежать фундаментальні роботи Ю. Волинчука, Г. Ніколіса, І. Пригожина, І. Стенгорса, Г. Хакена, С. Ходаківського, Н. Шматко та інших.

Перспективи розвитку географічної науки неможливі без удосконалення географічних карт. Найповнішими систематизаціями географічних карт є класифікації за певними ознаками, розробленими такими вченими, як: М. Баранським, Я. Жупанським І. Заруцькою, А. Преображенським, К. Саліщевим та іншими. Широкий спектр графічного представлення карт, які надають сучасні комп'ютерні технології, призвели до появи нових видів карт – тривимірні зображення, віртуальні карти і т.д. Саме збалансований розвиток географії потребує обґрунтування правомірності віднесення окремих сфер, процесів чи явищ дійсності, а також категорій «віртуальної» дійсності до об'єктів її вивчення. Це необхідно як для професійного самоствердження географів, так і для розуміння реальних пізнавальних, світоглядних і конструктивних функцій науки.

Мета статті: сформувати цілісний підхід до питань підготовки конкурентоспроможних на ринку праці фахівців з географії в умовах нових підходів до компетентісного навчання.

Результати дослідження. Нині у світі визначено шість перспективних напрямів розвитку науки: інформаційні технології, генна інженерія, науки про життя, нанотехнології, транспортні та космічні системи, енергозбереження і раціональне природокористування. Географи, використовуючи свою методологію досліджень, беруть участь у розробці більшості вказаних напрямів, оскільки без фундаментальних і прикладних досліджень не буде принципово нових цивілізаційних поступів у розвитку людства. Географи, займаючись вивченням геопростору на різних його зрізах, в основу своїх наукових спрямувань завжди клали гострі питання взаємодії суспільства та природи.

Враховуючи зарубіжний досвід відзначаємо, що бути професійно компетентним означає мати багатокomпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення професійно правильних рішень, виконання творчих дій, моделювання комунікативних зв'язків. Професійна готовність фахівців-географів передбачає професійну кваліфікацію та певну сукупність особистісних якостей і властивостей. Професійна

кваліфікація містить такі складові, як спеціально-предметна компетентність, комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність. При цьому важливим є проведення цілеспрямованої організаційної, науково-методичної діяльності педагогічних колективів, трансформації існуючих форм і методів навчально-управлінської роботи [5, с. 31].

Система професійної освіти фахівців сфери географії орієнтована на створення основ для становлення студента як майбутнього професіонала, якому притаманні компетентність, мобільність, вміння вільно орієнтуватися в новітніх досягненнях науки та практики, морально-етичні якості й професійна етика. За таких умов суттєво підвищуються вимоги до формування таких якостей особистості фахівців-географів, як комунікабельність, креативність, професіоналізм, відповідальність, ініціативність, моральність [8, с. 20].

Метою освітньої програми з географії у Мукачівському державному університеті є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців з географії, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі географії, що передбачає застосування певних теорій та методів географічної та інших наук і характеризується комплексністю.

Нині перед географами постають нові завдання, які потребують розробки концепції в галузі соціально-економічної і структурної політики регіону; аналізу конкурентів, інфраструктурного забезпечення; питання екології, сталого розвитку та охорони навколишнього середовища. Особливої уваги фахівця-географа заслуговують знання, щодо біопродуктивності, краєзнавчих особливостей розвитку території. Тому у програмних результатах навчання у Мукачівському державному університеті зроблено акцент на універсальності фахівця-географа щодо формування широкого кругозору, на вміннях аргументувати власну точку зору в дискусії на основі етичних міркувань, соціальної та екологічної відповідальності, здатність до саморозвитку, формуванні вмінь ефективно взаємодіяти з органами управління і самоврядування, налагоджувати професійну комунікацію.

Нині у географічній науці широко використовується системно-структурний аналіз як метод, заснований на принципі системного підходу, що складається з декількох етапів: уточнення того, який науковий феномен береться для аналізу як ціле; виявлення можливо більшого числа елементів цілого; групування елементів у необхідне і достатнє число підструктур з узгодженням їх з наявними науковими теоріями; установлення різних зв'язків і відносин між елементами, підструктурами і цілим.

О. Топчєв довів, що у складі географічних наук поряд із фізичною та соціально-економічною географією необхідно формувати новий науковий напрям – розроблення теоретико-методологічних засад функціонування ландшафтної оболонки Землі як цілісної та складної соціо-господарсько-природної системи [11, с. 35]. Раніше у своїх дослідженнях, М. Пістун відзначав, що необхідним в географічній науці проводили комплексне дослідження антропосфери як складових таких сфер, як: природно-ресурсна, соціосфера, еконосфера, культуросфера, техносфера, політосфера [6, с. 23]. Відтак виникає вкрай необхідне співвідношення «ресурсна природа - потреби людини». Усвідомлення безперспективності антропо-центричного розвитку світу і сприйняття нової парадигми збалансованого розвитку, змушує науковців опрацьовувати нові підходи в географічних дослідженнях.

Складність просторово-часової організації антропогенних територіальних систем обумовлює і складність її організаційних концептуальних залежностей. Водночас, їх різноманіття взаємопов'язане та взаємозалежне, що і створює відповідну концептуальну цілісність. Така цілісність – відкрите утворення, яке постійно доповнюється, уточнюється і корелюється. На відміну від природних (натуральних) геосистем, де всі функціональні залежності чітко взаємоузгоджені, в антропогенних системах з причини дезорганізуючих дій людини, наприклад, принцип поляризації функцій (впливає з різної сумісності функцій і накопичення циклу функцій у регіоні) постійно перебуває у

своєрідному «пошуковому» режимі, який спрямований на квазірівноважені співвідношення між поляризаційними функціями. Як наслідок, у системах виникає функціонально-поляризаційне напруження [3, с. 41].

При цьому конструктивним є аналіз просторово-часової методології крізь призму концепцій та парадигм, які змінювали одна одну на різних етапах розвитку географічної науки: *стихийно-землеописовий* (допарадигмальний або накопичувальний) етап (з давніх часів до XVII ст.); *просторової центрованості* (з XVII ст. до першої половини XIX ст.); *просторово-територіальної індивідуалізації та ідеалізації* (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.); *інтеграційно-конструктивістський етап* (друга половина XX ст. – початок XXI ст.). Означені концептуальні напрями сучасної географічної науки ведуть до закріплення уяви про Землю як єдину глобальну систему. Це утворює роль географії як науки про єдину планетарну систему, посиленню тенденцій диференціації та інтеграції географічного знання з формуванням цілісної географічної картини світу.

М. Багров на основі поєднання концепції історичного розвитку і територіально-географічних закономірностей доповнив і вдосконалив просторово-часову парадигму щодо структури та організації геосистем, з метою отримання репрезентативної, особливим чином закодованої інформації, що відображає всю сукупність минулих і сучасних процесів [1, с. 128]. Науковий феномен географічної метафори, зокрема її гносеологічну сутність і прикладне значення розглядає гуманістична географія – наука, що вивчає геопростір на філософських засадах феноменалізму, екзистенціалізму з активним використанням принципів перцепційності, герменевтики тощо.

Науковці відзначають, що нині необхідно використовувати нетрадиційні в географічній науці методологічні підходи, які запропоновані в зарубіжній науці як трансдисциплінарні: 1. Гетеротопологія (гетеротопія) французького філософа М. Фуко (1967, 1984 pp.); 2. «Місця пам'яті» французького дослідника П. Нора; 3. Ідея Е. Тoffлера наголошує про прискорені перемиїни в технологіях [9, с. 83]. Г. Ткаченко відзначає, що нині стають помітними тенденції одночасного, сумісного використання WEB-технологій, ГІС-технологій та технологій мультимедіа йдеться про актуальність та достовірність представлення інформації. Сьогодні картографічні твори стають інтерактивними та являють собою інформаційні системи, які поєднують в собі властивості паперових карт (наочна візуалізація), каталоги (потужні тематичні бази даних) та містять в собі інструменти та механізми ряду функцій, спрямованих на швидке реагування на запити користувача, різнобічний аналіз просторово-часових даних, моделювання ситуацій та рівень користувача [10, с. 205].

Просторова організація суспільства виступає складним, динамічним процесом, що визначається множиною процесів суспільного розвитку, які реалізуються на усіх територіальних рівнях, від глобального до локального. Географічне бачення геоцивілізаційних та світосистемних ефектів сучасності, суспільно-географічного виміру глобальних загроз, доповнюється концептуалізацією просторового та геопросторового змісту глобалізації, закладаються основи наукового становлення геоглобалістики у культурно-цивілізаційному вимірі.

Результатом географічних досліджень стають різноманітні форми просторової організації суспільства, їх функціонування, взаємодія, розвиток та саморозвиток. Засади географічних досліджень акумулюють в собі сучасні ідеї та концепції, які інтерпретують фактори, механізми та тренди суспільного розвитку, його особливості в окремих регіонах та країнах [4, с. 18].

При цьому має враховуватись і внутрішня природа об'єктів дослідження, якими є надскладні суспільно-територіальні системи, що набувають синергетичних ознак. Нестабільність, мінливість суспільно-економічних відносин нині, інтенсивна трансформація громадських інститутів потребують оцінки синергетичних підходів. Окрім того, синергетичне розуміння адаптації є цілком нетрадиційним, оскільки йдеться про адаптацію – не про тривіальне

приспосовання до оточення, а про пристосування соціосистеми до власних надмірних можливостей. О. Бейдик під керівництвом проф. Я. Олійника здійснив інтегральну оцінку природних та антропогенних ресурсів України і побудував на цій основі ресурсно-рекреаційний рейтинг різних регіонів України, визначивши їх ресурсно-туристичні доміанти. За комплексною оцінкою були виділені три рівні: ресурснонадлишковий, ресурснобалансований і ресурснодефіцитний регіони [2, с. 56].

Нині розвиток країн світу обумовлений поглибленням глобалізаційних процесів, що вимагає адаптації національної економіки до світових процесів та розробки нових ефективних механізмів інтеграції у світове господарство. Осмислення особливостей проявів синергетичних ефектів дозволяє здійснювати управління суспільно-географічними процесами на якісно новому рівні та новими підходами щодо прогнозування, планування, регулювання.

Варто зазначити, що на сьогодні ще недостатньо уваги приділено емпіричному обґрунтуванню синергетичних географічних результатів та недостатньо висвітлені їх якісні особливості. Синергетичний ефект в географії характеризує можливість отримати більший просторовий ефект у разі поєднання елементів, ніж сума окремо взятих елементів системи. Найбільший вплив на створення позитивного синергетичного ефекту має позитивне використання ресурсного потенціалу території. Це призводить до зниження трансакційних витрат, зовнішніх та внутрішніх ризиків, підвищення конкурентоспроможності.

Проблема глобалізації для України проявляється у двох підходах: як найшвидше увійти у світ сучасних наукомістких технологій і водночас зберегти традиційні національні цінності, які тільки за часів незалежності отримали реальні політичні можливості поступово розкрити свій справжній потенціал. Нині ринок логістики в Україні стає більш цивілізованим, відкритим і професійним. Компанії-учасники впроваджують інноваційні рішення та IT-продукти, шукають нові методи оптимізації витрат на логістику, напрями співпраці і т.д. [12, с. 74]. Необхідно виявити творчу гнучкість і віднайти потрібну пропорцію у поєднанні глобалізаційних тенденцій з традиціями національної культури. Глобалізаційні процеси роблять виклик багатьом країнам, націям та етносам. Правильно зорієнтуватися у викликах сучасності та обрати оптимальну стратегію розвитку – важливе завдання України.

Світовий досвід переконливо свідчить, що ті держави, які в найскладніші кризові періоди свого розвитку проводили зважену, послідовну політику у сфері культури, в найкоротші терміни, з мінімальними витратами досягали значних успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ (наприклад, свого часу Японія, Німеччина) і швидко піднімалися до рівня високорозвинених країн. Тому важливим аспектом дослідження в

географічній науці є дослідження географії культури народів.

Україна має сталі передумови успішного розвитку і має долучитися до політичного, соціально-економічного і соціально-культурного життя світу в якості рівноправного суб'єкта відносин. Це і талановитість українського народу, його культура, що має глибокі цивілізаційні корені, ресурсні та геопросторові можливості території.

На сучасному етапі географи не можуть нехтувати ідеями соціального конструктивізму, який, не заперечуючи географічний детермінізм і посибілізм, розглядає соціум як продукт, детермінований культурною та історичною еволюцією. Самоідентичність, регіональна і національна ідентичність людей стають предметами прикладних досліджень географів. Наприклад, одним з найактуальніших напрямів наукового пошуку є симбіоз етнічної та регіональної ідентичності населення України.

Проблема формування цілісності загальнонаціонального культурно-комунікаційного простору в умовах глобалізації географії культури, спільної історичної пам'яті, подолання взаємних негативних стереотипів між регіональними та етнічними групами, використовуючи безмежний потенціал культурного надбання, є одним із стратегічних завдань державної політики у гуманітарній сфері, та зумовлена процесами формування української нації як громадянської і загальнонаціональної ідентичності громадян України.

Децентралізація влади в державі ставить актуальні завдання, розв'язання яких лежить у межах компетенції географів і мають вирішуватися за їх допомогою, а саме: обґрунтування стратегій розвитку регіонів; визначення територіальних і галузевих «точок зростання»; ефективного використання переваг економіко-географічного, природно-ресурсного, трудового, інноваційного потенціалу; оптимізації логістичних досліджень; оптимальний розподіл функцій між поселеннями у складі оновленої територіальної громади та інші. Розробка перспективних проектів формування об'єднаних територіальних громад, стратегій їхнього розвитку, наукового обґрунтування доцільності цього процесу, мають стати важливими прикладними напрямками географічних досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нині ринок праці стає все більш вимогливим до фахівців, навчання яких має відбуватися на високому рівні теоретичної та практичної підготовки. Створення та удосконалення системи географічної освіти в Україні вимагає залучення досвіду інших країн. Екологізація, інформатизація, гуманізація та соціологізація географічних досліджень потребує підготовку фахівців-географів на якісно новому рівні за допомогою поєднання кваліфікаційних принципів навчання із формуванням системи компетентностей.

Список використаних джерел

1. Багров Н.В. Географія в інформаційному мирі: монографія / Н.В. Багров - К.: Львів, 2005. - 184 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. - К.: КНУ, 2001. - 397 с.
3. Географічна наука і освіта в Україні // Матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26-28 листопада 2015 р.). - К.: "Обрії", 2015. - 195 с.
4. Глобальні виклики сучасності: суспільно-географічний вимір: монографія/ за ред. В.К. Кіптенко, Б.П.Яценка. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. - 255 с.
5. Педагогіка туризму: навч. посіб. // В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М.І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова. - К.: Слово, 2004. - 296 с.
6. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: навч. посібник / М.Д. Пістун – К.: Вища школа, 1994.- 156 с.
7. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи : (Бібліотека з освітньої політики): Колективна монографія. - Київ : К.І.С., 2004. - С. 6-15.
8. Степанець Н.П. Досвід розвинутих країн у підготовці фахівців для сфери туризму: компетентнісний підхід / Н.П.Степанець // Географія та туризм: Наук. зб. – К.: Альтерпрес, 2012. - Вип. 20. - С. 19-25.
9. Сучасні проблеми розвитку суспільної географії // Матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16-18 жовтня 2014 р.). - К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2014. - 216 с.
10. Ткаченко Г.В. Картографічний супровід туристичної діяльності / Г.В. Ткаченко // Географія та туризм: Наук. зб. - К.: Альтерпрес, 2012. - Вип. 18. - С. 202-206.
11. Топчів О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник - Одеса: Астропринт, 2005.- 632 с.
12. Олійник Я.Б., Смирнов І.Г. Міжнародна логістика: Навчальний посібник: К.: Обрії, 2011.- 544 с.

References

1. Bagrov N. Geography in the information world: monograph / N. Bagrov - K. : Lybid, 2005.- 184 p.
2. Badik O. Recreational tourism resources of Ukraine: methodology and methodology of analysis, terminology, zoning. - K. : KNU, 2001. - 397 p.
3. Geographical Science and Education in Ukraine // Mater. V All-Ukrainian. Research Practice Conf. (Kyiv, November 26-28, 2015). - K. : «Horizons», 2015. - 195 p.
4. Global Challenges of the Present: Socio-geographical Dimension: Monograph / ed. V. Kipenko, B.Yatsenko. - K. : Kiev University, 2012. - 255 p.
5. Tourism Pedagogy: Educ. tool. // V. Fedorchenko, N. Fomenko, M.Skripnik, G. Tsekhmistrova. - K. : Word, 2004. - 296 p.
6. Pistun M. Fundamentals of the theory of social geography: textbook. manual / M. Pistun - K. : High School, 1994. - 156 p.
7. Developing a Competency Approach: Strategic Guidelines for the International Community / O. Ovcharuk // Competent Approach in Contemporary Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: (Library on Educational Policy): Collective Monograph. - Kiev: KIC, 2004. - P. 6-15.
8. Stepanets N. The experience of developed countries in the training of specialists in the field of tourism: a competent approach / N. Stepanets // Geography and Tourism: Sciences. Sat. - K. : Alterpress, 2012. - Vyp. 20. - P. 19-25.
9. Modern problems of development of social geography // Mater. IV All-Ukrainian of science. Conf. (Kyiv, October 16-18, 2014). - K. : Taras Shevchenko National University, 2014. - 216 p.
10. Tkachenko G. Cartographic support of tourist activity / G. Tkachenko // Geography and Tourism: Sciences. Sat. - K. : Alterpress, 2012. - Vyp. 18. - P. 202-206.
11. Topchiev O. Socio-geographical studies: methodology, methods, techniques: Textbook - Odessa: Astroprint, 2005.- 632 p.
12. Oleinik Y., Smirnov I. International Logistics: A Tutorial: K.: Horizons, 2011.- 544 p.

В статье обусловлено повышение уровня фундаментальности географической науки. Акцентируется потребность в подготовке специалистов с географии, которые способны разрешать сложные специализированные задания и практические проблемы. Целью исследования есть сформировать целостный подход к вопросам подготовки конкурентных на рынке труда специалистов с географии. Для достижения результатов исследования используются такие методы: исторический, системно-структурный, синергетический, аналитический, проблемно-поисковый. Практическое значение состоит в оценке новых подходов компетентного обучения. Дальнейшего исследования требуют вопросы определения более широкого круга компетенции географов для требований регионального развития.

Ключевые слова: географическое образование, глобализация, региональная стратегия развития, профессиональная подготовка с географии, образовательная программа с географии, программные результаты обучения, ключевые компетенции, компетентный подход, синергетический эффект, концептуальная целостность.

Principles of development of geography are investigational in a spatio-temporal aspect through the prism of conceptions and paradigms that changed each other on the different stages of development of geographical science. By means of methods of historical geography, system-structural, problem-searching, the prognosis-analytical is generalized modern going near development of geographical science in the conditions of preparation of specialists of higher school on the educational program from geography. The various forms of spatial organization of society, their functioning, co-operation, development, become the result of geographical researches. Principles of geographical researches accumulate in itself modern ideas and conceptions, that interpret factors, mechanisms and trends of community development, his feature in separate regions and countries. Regional and national identity of people become the articles of the applied researches of geographers. Without regard to that all scientific developments light up the quality effects of synergistically effects, yet attention not enough is spared to the empiric ground of synergistically geographical results and lighted not enough up them quality features that need further researches. Presently new tasks that need development of conception industry of socio-economic and structural politics of region appear before geographers; to the analysis of competitors, infrastructural providing; question of ecology, steady development and guard of environment. Certainly, that the aim of the educational program from geography in the Mukachevo state university is preparation of highly skilled, competitive specialists on geography, able to decide the intricate specialized problems and practical problems in industry of geography that envisages application of certain theories and methods of geographical and other sciences and characterized by a complexity. The various going is systematized near the prospects of development of geographical science in the conditions of new calls of globalization.

Key words: geographical education, globalization, regional strategy of development, professional preparation from geography, educational program from geography, programmatic results of studies, key competences, competences approach, synergistically effect, conceptual integrity.

УДК 378 : 37.011.3 - 051 [100 : 17.024.4 : 477]
DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-24-27

Товканець Ганна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
orcid.org/0000-0002-6191-9569

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК УМОВА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

У статті розглядається проблема удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів як умова імплементації європейської освітньої стратегії. Проаналізовано напрями та види педагогічної діяльності, які стають актуальними у XXI столітті. Виявлено особливості методичної допомоги вчителю, міжнародної мобільності. Наголошено, що для української освіти і важливими є сприяння організації філіалів зарубіжних педагогічних ЗВО, які можуть здійснювати освітню діяльність на умовах франчайзингу; ініціювання освітніх програм – «близнюків» та взаємного визнання освітніх програм, підвищення міжнародної репутації та конкурентоспроможності педагогічних університетів чи факультетів.

Ключові слова: педагогічна підготовка, вчитель, європейська освітня стратегія.

Постановка проблеми. Активні зусилля європейської науково-педагогічної громади щодо модернізації педагогічної освіти, політична підтримка цього процесу на національних та регіональних рівнях сприяють утворенню європейського простору освіти. В основу єдиної структури європейської якості педагогічної освіти покладені затверджені Єврокомісією «Єдині європейські принципи визначення педагогічних компетентностей та кваліфікацій» [11, с. 2].

Вони передбачають такі вимоги до освіти та професійного розвитку вчителів:

а) наявність вищої університетської або еквівалентної їй професійної освіти як умова професійної педагогічної діяльності;

б) формування професійних компетентностей у контексті перспективи неперервної освіти та розвитку;

в) процес неперервного професійного розвитку є спільною відповідальністю індивідів та інституцій у рамках партнерства вчителів, шкіл, роботодавців, асоціацій батьків, учнів та адміністрацій освітніх установ;

г) мобільність учителів як невід'ємна складова їх професійної освіти та розвитку на всіх її етапах, яка розглядається як чинник, що сприяє розвитку оптимального освітнього середовища;

д) формування європейського виміру як важливої складової змісту педагогічної освіти;

е) надання належної професійної підтримки тим, хто здійснює педагогічну освіту;

ж) ефективна підтримка розвитку нових наукових досліджень у сфері освіти структурами загальноєвропейського рівня [11, с. 3].

В контексті цього орієнтиром для дій є стратегічні рамки «Освіта та навчання 2020» (ET 2020), схвалені Радою Європейського Союзу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень (Н. Авшенюк, В. Кремень, О. Огієнко та інші) [1; 2, с. 45], статистичних даних [8] та стратегічних директив [3] дають підстави визначити основні тенденції у підготовці вчителя в європейському контексті, які, на нашу думку, полягають у: врахуванні сучасних тенденцій розвитку науки і економіки у змісті підготовки вчителя та умов праці вчителя (демографічна і гендерна політика, заробітна плата тощо); актуалізації навчання впродовж життя та підвищення кваліфікації; активізації міжнародної мобільності; розвитку іміджу вчительської професії [4, с.60]. Науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, вивчаючи зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, акцентують увагу на важливості таких

досліджень, оскільки відкриваються нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору [1, с. 4].

Мета статті: обґрунтувати напрями удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах реалізації європейської освітньої стратегії.

Результати дослідження. Врахування сучасних тенденцій розвитку науки і економіки у змісті підготовки вчителя та забезпечення умов праці вчителя є одним із напрямів розвитку педагогічної освіти. У підготовці педагогічних кадрів в європейському масштабі виокремлюється ряд проблем, серед яких гендерна політика, вікова характеристика, умови праці, ринок праці.

Щодо професійної підготовки вчителів, то у європейських країнах майбутні вчителі повинні мати бакалаврський або ж магістерський рівень вищої педагогічної освіти. Мінімальний термін підготовки вчителя становить від чотирьох до шести років. Особливістю, наприклад, підготовки вчителів-предметників для середньої ланки освіти є те, що, крім знань про предмет, майбутні вчителі повинні здобути професійні педагогічні навички. Їх професійна педагогічна підготовка обов'язково повинна включати як вивчення психолого-педагогічної теорії, так і професійну педагогічну практику в школах.

Зазначимо, що для якості освіти вирішальним є перші роки професійної педагогічної діяльності. Під час реалізації на практиці щойно кваліфіковані викладачі виконують всі або багато завдань, призначених для досвідчених викладачів, що вимагає напруженої роботи самого педагога та потребує постійного нагляду за його роботою. В країнах ЄС є вироблена практика надання методичної допомоги вчителю щодо практичної роботи у перші роки професійної діяльності через наставництво, індивідуальні бесіди і консультації з керівництвом чи колегами, участі у тематичних семінарах, тренінгах (командне навчання), мережеве навчання (ІКТ), вивчення досвіду старших колег, участь у співпраці з іншими школами, педагогічне спостереження з обов'язковим веденням щоденників та аналізом видів освітньої діяльності тощо (Рис. 1) [10]. Є країни, де впроваджено набуття досвіду практичної діяльності подібно до педагогічної інтернатури, тобто система первинного підвищення кваліфікації випускників вищих педагогічних закладів, незалежно від підпорядкування та форми власності, після закінчення якої їм присвоюється педагогічна кваліфікація – спеціаліста певного фаху (частково у Бельгії, Великобританії, Греції, Польщі тощо) [10, с. 49].

Рис. 1. Види методичної підготовки молодих вчителів закладів середньої освіти у європейських країнах.

У деяких країнах етап впровадження обмежується наставництвом. Участь наставників у програмі на початку педагогічної кар'єри молодого фахівця підвищує якість педагогічної освіти і педагогічної практики.

Нових якостей набувають подальша підготовка вчителів у європейському освітньому просторі та підвищення кваліфікації. Формальні та традиційні види навчання, такі як курси, семінари, конференції в значній мірі представлені майже у всіх системах освіти. Однак з'являються інші форми ПК з видами діяльності, які базуються на партнерстві та співпраці, менше структуровані та зосереджені на безпосередній участі. Існують також типи подальшої підготовки та підвищення кваліфікації, що використовують цифрові технології. Форми або схеми участі в продовженні освіти не є однотипними для всіх європейських країн і мають суттєві відмінності, залежать від освітньої політики відповідної країни і особливостей соціального, політичного і економічного розвитку.

В деяких країнах (Нідерланди, Швеція) [10, с. 65] підвищення кваліфікації та подальша підготовка не вважається професійним обов'язком, не є необхідністю для кар'єри, немає чітко визначених термінів та кількості тем, які необхідні для зарахування відповідної освіти. І, як правило, статистичні показники якості шкільної освіти цих країн є нижчими за середній показник в ЄС. З іншого боку, якщо подальша підготовка вважається професійним обов'язком, передумовою для просування по службі, то є тенденція до перевищення таких середніх показників по ЄС.

Важливою є міжнародна мобільність вчителів, оскільки вона надає можливості безпосереднього контакту з іншою

системою освіти, яка може відрізнитися підходами до навчання, методами організації освітньої діяльності, що спонукає до критичного аналізу власних способів викладання, творчого обміну думками та досвідом з іноземними колегами; допомога у подоланні сумнівів щодо інших методів навчання, які вони пропонують, можливість безпосередньо спостерігати за їх використанням та впливом на учнів, що може мотивувати вчителів набувати нових навичок та застосовувати власні інноваційні підходи, ініціювати можливості обговорення власних підходів з педагогами в іншому освітньому закладі, і таким чином розвиватися з почуттям більшої впевненості в собі і власного професійного визнання; здійснення робочих візитів вчителів іноземної мови, що сприятиме розвивати мовні навички, які є особливо важливими для тих, хто викладає сучасні іноземні мови; сприяння поширенню найкращих практик, заохочення своїх колег до обміну інформацією, ідеями та досвідом з метою залучення та підтримки всієї шкільної спільноти до віртуальної або фізичної мобільності (наприклад, через проекти європейського співробітництва) [10, с. 85].

Джерелом фінансування мобільності є європейська програма Erasmus +. Документальні джерела засвідчують, що майже чверть вчителів виїжджали за кордон з професійних причин у рамках цієї європейської програми в порівнянні з 10 % тих вчителів, фінансування яких здійснювалося в рамках національних або регіональних програм (Рис. 2). Зауважимо, що наявність національної програми (на найвищому рівні) не обов'язково призводить до збільшення частки фінансування участі вчителів у міжнародній мобільності.

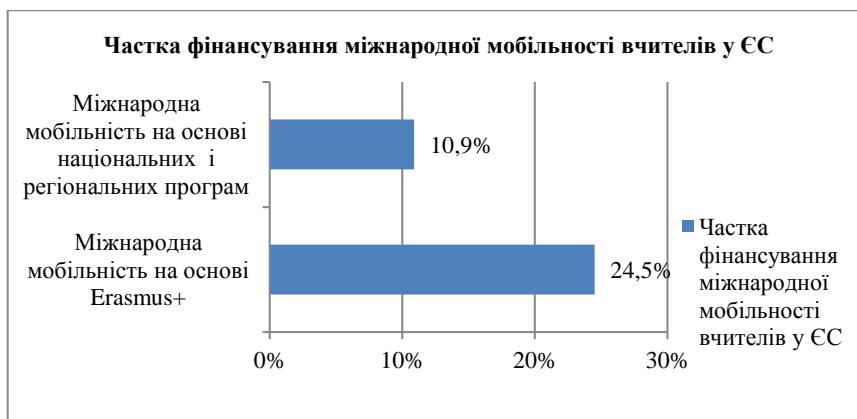

Рис.2. Частка вчителів нижчої середньої освіти (МСКО 2), які брали участь у міжнародній мобільності, 2013 рік.